Eduskunnan lakivaliokunnalle

Lausunto Hallituksen esitys eduskunnalle seksuaalirikoksia koskevaksi lainsäädännöksi, HE 13/2022 vp

Pyydettynä lausuntona hallituksen esityksestä eduskunnalle seksuaalirikoksia koskevaksi lainsäädännöksi, HE 13/2022 vp Väestöliitto ry lausuu kunnioittaen seuraavaa:

Väestöliitto ry on asiantuntijajärjestö, jonka tehtävänä on vahvistaa hyvinvointia ja ihmisten välistä yhteyttä. Väestöliitto edistää ihmisoikeuksien ja erityisesti niiden osana olevien seksuaalioikeuksien toteutumista. Seksuaalioikeuksien julistuksen mukaan jokaisella on oikeus saada suojelua sukupuoleen perustuvalta ja seksuaalisuutta loukkaavalta väkivallalta.

Kannanotot esityksen sisältöön

Väestöliitto kannattaa raiskauksen määritelmän muuttamista suostumukseen perustuvaksi. Väestöliiton näkemyksen mukaan esitetty muutos raiskauksen määritelmään vahvistaa yksilön seksuaalista itsemääräämisoikeutta.

Hallituksen esityksessä ehdotetaan, että ”pelkotilan osalta säännöskohtaisissa perusteluissa otettaisiin huomioon nykyistä laajemmin sellaisia käytännössä esiintyviä tilanteita, joissa teon kohde ei voi pelkonsa vuoksi muodostaa tai ilmaista tahtoaan. Säännöstä myös muutettaisiin mainitsemalla erikseen voimakas päihtymistila ja heikentynyt tajunnantila, joka ei välttämättä tee henkilöä tiedottomaksi, mutta voi poissulkea tämän mahdollisuuden muodostaa tai ilmaista tahtoaan.”

Väestöliitto pitää näitä esityksen kohtia erityisen tärkeinä sen työn pohjalta, jota Väestöliitossa on pitkään tehty nuorten seksuaalisen hyvinvoinnin parissa. Nuorten parissa tehtävässä työssä Väestöliiton työntekijät törmäävät toistuvasti tilanteisiin, joissa nuori tai nuori aikuinen tulee puhumaan pahasta olosta tai seksuaalisuuteen tai ihmissuhteisiin liittyvistä ongelmista, joiden taustalla on eri asteisia seksuaalisten rajojen loukkaamisia. Osa tilanteista on raiskauksen määritelmän täyttäviä, joissa asiakas ei kuitenkaan itse osaa sanoittaa kokemustaan raiskaukseksi, koska ei ole aktiivisesti pyrkinyt pakoon tai vastustelemaan, vaan on lamaantunut. Häpeä siitä, ettei ole pystynyt puolustautumaan, on raiskauksen uhrille usein sietämätön ja vaikeuttaa avun hakemista. Lamaantuminen on kuitenkin ilmaus passiivisesta puolustautumisesta, jossa on kyse automaattisesta hermostollisesta prosessista eli neuroseptiosta, joka tapahtuu aivojen primitiivisissä osissa ilman tietoista toimintaa tai päättelyä. Passiivinen puolustautuminen aktivoituu äärimmäisessä hädässä, ja sen tehtävä on estää vielä suurempi kipu ja viime kädessä varmistaa hengissä säilyminen. Passiivista puolustautumista ei tule sekoittaa uhrin suostumuksen antamiseen seksuaaliseen tekoon.

Väestöliitto pitää tärkeänä, että jähmettymis-/lamaantumisreaktio ja sen fysiologinen tausta opitaan tunnistamaan kaikissa tuomioistuimissa. Lakiuudistuksesta viestimisen yhteydessä toivomme, että nykyistä vahvemmin tuodaan jähmettymis-/lamaantumisreaktiota kansalaisten tietoisuuteen.

Väestöliitto kannattaa sitä, että moni nykyisin seksuaalisena hyväksikäyttönä rangaistavista tekotyypeistä täyttäisi jatkossa esityksen mukaisesti raiskauksen tai seksuaalisen kajoamisen tunnusmerkistön. Seksuaalisen hyväksikäytön lainkohta vaatii säännöstasolla tarkentamista, ettei sitä pahimmillaan sovelleta niin, että uhrin haavoittuvaa asemaa käytettäisiin lieventävänä asianhaarana. On tärkeää muistaa, että tekijän luottamussuhde uhriin on erityisen haavoittavaa uhrin kokemuksen näkökulmasta.

Väestöliitto pitää erittäin hyvänä, että lakiesitys huomioi sähköisessä ympäristössä tapahtuvan seksuaaliväkivallan muodot moninaisella tavalla, ja että kuva-/videomateriaalin (sekä todellisuuspohjaisen että todenmukaisen) levittäminen tunnistetaan seksuaalirikokseksi. Termi lasta seksuaalisesti esittävä kuva/esitys on huomattava parannus verrattuna nykyiseen (sukupuolisiveellisyyttä loukkaava lasta esittävä kuva), mutta termiin liittyy merkittäviä ongelmia; se omalta osaltaan seksualisoi lasta tilanteessa, jossa tosiallisesti on kyse lapseen kohdistuvasta seksuaaliväkivallasta.

Väestöliitto ehdottaa, että ilmaisua 'lasta seksuaalisesti esittävä kuva' ei oteta käyttöön, vaan sen tilalle valitaan lapsen edun periaatteen kanssa sopusoinnussa oleva muotoilu. Väestöliitto ehdottaa harkitsemaan esimerkiksi Pelastakaa Lapset ry:n käyttämää termiä ”lapsiin kohdistuvaa seksuaaliväkivaltaa todistava materiaali”.

Toimenpiteet seksuaalirikosten ennaltaehkäisemiseksi

Lähiaikoina on valmistunut hankkeita ja parhaillaan on meneillään valmisteluprosesseja, joilla on yhteys rikoslain seksuaalirikoksiin ja rikosten ennalta ehkäisyyn. Järjestöillä, myös Väestöliitto ry:llä on ollut mahdollisuus osallistua tai antaa lausunto näihin prosesseihin.

- Sosiaali- ja terveysministeriö julkaisi 8.3.2022 Istanbulin sopimuksen kansallinen toimeenpanosuunnitelma 2022–2025, jota toteutetaan usean ministeriön voimin. Toimeenpanosuunnitelman avulla pyritään ehkäisemään naisiin kohdistuvaa väkivaltaa ja perheväkivaltaa. Lisäksi halutaan varmistaa, että uhrit saavat riittävän avun ja väkivallan tekijät joutuvat rikosvastuuseen.

- Lanzaroten sopimuksen toimeenpanosuunnitelmaa valmistellaan parhaillaan vuosille 2022-2025. Tavoitteena on varmistaa, että Suomessa toimitaan sopimuksen velvoittamalla tavalla lasten suojelemiseksi seksuaalista riistoa ja seksuaalista hyväksikäyttöä vastaan. Kansallisen lapsistrategian ja sopimuksen toimeenpanoa valmistelevan työryhmän tuella toteutetaan osallisuuspilotti lasten ja nuorten osallisuuden vahvistamiseksi (STM:n tiedote 19.1.2022).

Lisäksi, Euroopan komission ehdotus naisiin kohdistuvan väkivallan ja lähisuhdeväkivallan vastaisesta direktiivistä julkaistiin 8.3.2022 (https://ec.europa.eu/info/files/proposal-directive-combating-violence-against-women-and-domestic-violence_en).

Rikoslain uudistus on tärkeä osa seksuaalisen itsemääräämisoikeuden vahvistamista ja seksuaalisen koskemattomuuden suojaa. Lakimuutosten tullessa voimaan on tärkeää vahvistaa ennaltaehkäisevää työtä koskemattomuuden suojaamiseksi ja seksuaalioikeuksien toteutumiseksi ilman syrjintää.

Istanbulin sopimuksen ja Lanzaroten sopimusten toimeenpano-ohjelmat tukevat laajasti seksuaalisen väkivallan ehkäisyä. Esimerkiksi Istanbulin sopimuksen toimintaohjelman yhtenä tavoitteena on, että varmistetaan monialaisten väkivallan ehkäisyn rakenteiden (poikkihallinnollinen

koordinaatio, ohjeistukset, palvelupolut, toimivien mallien levittäminen) perustaminen ja pysyvyys valtakunnallisesti, hyvinvointialueilla ja kunnissa.

Väestöliitto korostaa seksuaalikasvatuksen merkitystä hyvinvointia ja terveyttä edistävänä ja väkivaltaa ennalta ehkäisevänä työnä.

Pääministeri Sanna Marinin ohjelmassa todetaan, että jokaisella lapsella ja nuorella on oikeus koskemattomuuteen. Ohjelman mukaan vahvistetaan seksuaalikasvatusta. Lisäksi ohjelmaan on kirjattu, mm. seksuaali- ja tasa-arvokasvatus otetaan huomioon läpileikkaavina teemoina eri koulutusasteilla.

Maailman terveysjärjestö WHO:n mukaan kokonaisvaltainen seksuaalikasvatus 1. tarjoaa tutkittua tietoa, 2. kehittää taitoja toimia näiden tietojen pohjalta, 3. edistää kunnioittavien, avoimien asenteiden ja arvojen kehittymistä, 4. tukee tyydyttävää ja vastuullista seksuaalisuutta ja ihmissuhteita sekä 5. suojaa mahdollisilta riskeiltä ja väkivallalta. Seksuaalikasvatuksessa annetaan tietoja ja taitoja sekä vaikutetaan asenteisiin.

Käytännön toimena Väestöliitto on aiemmin esittänyt mm. lasten suojaamiseksi, että edistetään voimallisesti kaikenikäisten lasten seksuaalista turvallisuutta. Se edellyttää lapsuuden seksuaalisuuden tunnistamista, suojaa ja tukea, siis ikätasoista seksuaalikasvatusta sisältäen turvataidot, tietoa oikeuksista ja kehoitsetunnon vahvistamista. Lisäksi edistetään häirinnän, seksuaalisen häirinnän, väkivallan ym. puheeksi ottamista järjestelmällisesti varhaiskasvatuksessa ja koulussa aikuisten aloitteesta. Lasten päivittäisissä ympäristöissä jokaisen ammattikasvattajan tulisi osata keskustella lasten kanssa haastavistakin asioista suunnitelmallisesti ja turvallisesti, niin että tieto omasta ja toisten arvosta sekä taidot puolustaa itseään olisivat tasa-arvoiset. Lapset saisivat viestin, että vaikeista asioista voi puhua aikuisten kanssa. Väestöliitto on kehittänyt pienten lasten kehotunnekasvatuksen eli ikätasoisen seksuaali- ja turvataito-kasvatuksen mallin ja sitä on pilotoitu varhaiskasvatuksessa ja tuotettu aineistoja myös vanhempien kasvatustyön tueksi. Lisäksi Väestöliitto tarjoaa erityisesti nuorille neuvontaa seksuaalisuudesta.

Väestöliitto esittää, että valiokunta kiinnittäisi mietinnössään hallituksen huomiota seksuaaliväkivallan ennalta ehkäisemiseen eri keinoin, kuten kokonaisvaltaisen seksuaalikasvatuksen tarjoamiseen eri-ikäisille ja eri koulutusmuodoissa.

Helsinki, 14.3.2022

VÄESTÖLIITTO RY

Eija Koivuranta
toimitusjohtaja